

K formování vztahu posluchačů VVŠ k vojenskému povolání

Na celoarmádním stranickém aktivu po XVI. sjezdu Komunistické strany Československa zdůraznil ministr národní obrany armádní generál M. Džur potřebu věnovat zvýšenou pozornost formování morálně politického profilu příslušníků armády, zvláště mladých vojáků z povolání: „Zvýšenou pozornost budeme věnovat formování morálně politického profilu příslušníků armády, zejména výchově k socialistickému vlastenectví, proletářskému a socialistickému internacionalismu. Počítáme s pomocí stranických a mládežnických organizací při rozvíjení takových vlastností vojáků, jako jsou čestnost, odpovědnost, disciplinovanost, pracovitost, vytrvalost a obětavost. Spolu s upevňováním vztahu k vojenské službě a vojenskému povolání je nezbytné rozvíjet tyto vlastnosti u všech vojáků a především u mladých příslušníků velitelského sboru.“ (Z vystoupení člena ÚV KSČ, ministra ná-

rodní obrany ČSSR armádního generála M. Džura na celoarmádním stranickém aktivu po XVI. sjezdu KSČ. Obrana lidu 11. 6. 1981.)

Při formování profilu nové generace mladých důstojníků sehrávají nezastupitelnou roli vojenské vysoké školy. V případě budoucího velitele či technika jde o to, aby nejen rozuměl vojenskoodborným problémům svého povolání, ale zároveň hluboce chápal jeho společenské souvislosti a aktivně se angažoval ve společensko-politickém dění. Proto žádnému příslušníku velitelsko-pedagogického sboru nemůže být lhostejné, jak posluchači vojenské vysoké školy chápou tendence společenského vývoje, s jakými názory, postoji a hodnotami přistupují ke své práci a k budoucímu povolání, k úkolům socialistické výstavby a obrany a ke společenské realitě vůbec.

Význam a podstata uvědomělého vztahu k povolání

V posledních letech vystupuje velmi výrazně do popředí potřeba formovat uvědomělý, pozitivní vztah posluchačů k práci a k vojenskému povolání. Ten tvoří velmi aktuální složku morálně politického profilu mladého důstojníka, o jejímž významu nelze pochybovat. Existuje nespočet důkazů o tom, že jak pracovní výkon, výsledek činnosti, tak způsob jejího konání závisí na vztahu jedince k této činnosti. Radost z práce a uvědomělý vztah k profesi jsou významnými zdroji pracovní aktivity a iniciativy. Pokud jsou uvedené motivační faktory spjaté s potřebnými pracovními dovednostmi a schopnostmi, přináší obvykle vysoké a kvalitní výsledky.

Vztah k profesi se nepromítá pouze v konkrétním pracovním efektu, ale i v utváření osobnosti pracovníka, v jeho duševním zdraví a v sociálních vztazích na pracovišti i mimo něj. Pozitivní postoj k povolání je významnou pohnutkou zvyšování kvalifikace a zdokonalování pro-

fesionálního mistrovství, podmínkou psychické vyrovnanosti a spokojenosti.

Je známé, že práce vykonávaná bez zájmu či dokonce s nechutí a odporem, vyvolává rychlý nástup únavy, pocit rozmrzelosti, podrážděnosti a nespokojenosti. Délétrující negativní prožitky a stavy psychického napětí se pak nepříznivě odrážejí nejen v duševním zdraví jedince, ale i v poruchách interpersonálních vztahů.

Je tudíž zřejmé, že formování uvědomělého vztahu mladého člověka k práci a k budoucí profesi už v průběhu přípravy na školách má mimořádný význam nejen pro společnost, ale i pro každého jedince.

Ačkoli vztah k práci a vztah k povolání jsou blízké psychické jevy, nelze je ztotožňovat. Vztah k práci je pojem širší, který zahrnuje jak postoje k určité profesní činnosti, tak k pracovním činnostem, jež člověk vykonává mimo své povolání. Vztah k povolání zase není možné zužovat pouze na vztah k dané

profesionální činnosti. Zahrnuje totiž i vztah k podmínkám, v nichž se daná činnost uskutečňuje, např. tradice a společenská prestiž povolání, perspektivy a možnosti seberealizace, materiální zabezpečení apod.

Vztah k povolání je tudíž komplexním vyjádřením toho, jak člověk hodnotí svou profesi a pracovní podmínky, jaké místo zaujímá v jeho životě a prožívání. V tomto hodnocení je ovlivňován výchovou a vzděláním, vlastními životními zkušenostmi, plány a perspektivami i veřejným míněním.

Vztah k vojenskému povolání nachází svůj výraz především v postojích k vojenské službě jako celku i k jednotlivým stránkám vojenského způsobu života a

činnosti. Formování uvědomělého vztahu posluchačů k vojenské profesi tudíž zahrnuje jak formování vztahu k vlastní profesionální činnosti, tak formování postojů k ostatním mnohdy nepřímým příjmem stránkám a okolnostem, které výkon vojenského povolání doprovázejí.

Dlouhodobý proces vývoje a utváření vztahu k vojenskému povolání ve své elementární, zpravidla živelné podobě začíná dříve, než se mladý člověk pro tuto profesi rozhodne. Samotná volba povolání je jistým projevem vyhraňování vztahu k profesi. Cílevědoměji a systematictěji se tento vztah vyvíjí až v období profesionální přípravy na vojenských školách a zvláště vlastním výkonem profese.

Motivace volby vojenského povolání, vlivy vstupní informace

Pro pochopení vztahu posluchačů vojenských vysokých škol k vojenskému povolání a hodnot, o něž svým vstupem do armády usilují, je žádoucí poznat motivy volby vojenské školy a vojenského povolání. To má nemalý význam pro zaměření výchovného působení, k jehož předním úkolům patří sladování individuálních hodnot a zájmů s celospolečenskými potřebami.

Empirické zkušenosti vychovatelů vojenských škol a výzkumy realizované v posledních letech potvrzují, že samotná volba vojenské školy i povolání ještě neznamená, že posluchači mají ke zvolené profesi jednoznačně pozitivní vztah. Mladí lidé nastupují do vojenských škol s nevyhraněnými vztahy k povolání. Velká skupina osob je do armády přitahována spíše možností získat za výhodných podmínek vyšší odborné vzdělání, než samotnou přitažlivostí vojenské profese. Pro vstup na vojenskou školu se rozhodují zpravidla po zjištění, že určité zábrany jim neumožňují zvolit si jinou pro ně atraktivnější školu a profesi. Nasvědčuje tomu skutečnost, že nezanedbatelná část posluchačů by raději studovala na jiné, civilní škole a vykonávala jiné povolání, než vojenské. Rekrutační základnu tvoří též mladí lidé s nejasnými profesionálními zájmy a přáními. Nevyhraněné profesionální zaměření nebo zjištění, že určité zábrany nedovolí mladému člověku realizovat původní profesionální záměry, vytvářejí prostor pro agitaci náborových orgánů. Ta je vedle snahy získat vyšší vzdělání nejčastěji uváděnou pohnutkou volby vojenské školy a povolání. Uvedený poznatek svědčí o mimořádné závažnosti práce náborových orgánů.

Náš nedávno realizovaný výzkum potvrdil významnou závislost vztahu poslu-

chačů k vojenskému povolání na úplnosti, kvalitě a objektivnosti vstupních informací o vojenské škole, armádě a vojenském povolání. Posluchači poměrně často označují vstupní informace náborových orgánů o armádě a vojenském povolání za neúplné a pozitivně zkreslené; o něco lépe dopadá hodnocení informací o studiu a životě na vojenské škole. Domnívají se, že náborová pracovníci ve snaze ovlivnit rozhodování zájemců pro vojenskou službu ukazují život v armádě v příznivějším světle.

Je zřejmé, že agitace náborových orgánů při neuspokojivé kvalitě vstupní informace, zvláště je-li spjata s takovými motivy, jako je nemožnost dostat se na civilní školu, snaha nepromarnit dva roky výkonem vojenské základní školy a nespokojenost v civilním zaměstnání, má jen dočasnou působnost. Příliš příznivé představy sice podněcují mladého člověka ke vstupu do armády, avšak v konfrontaci s vojenskou realitou se hroutí a vyvolávají zklamání. Zde je třeba hledat jednu z příčin obtížného vyrovnávání se posluchačů i absolventů škol s požadavky vojenského života a odchodu ze škol již v prvním roce studia.

Jeden z významných předpokladů formování pozitivního vztahu posluchačů k vojenské škole a povolání tedy spočívá ve zvýšení kvality, úplnosti a objektivity vstupních informací. Podle názoru samotných posluchačů je třeba podstatně zlepšit informovanost uchazečů o životě a průběhu služby vojáka z povolání, zejména o perspektivách seberealizace po absolvování školy, pracovních podmínkách, právech a povinnostech i nárocích, jež vojenské povolání přináší. Posluchači postrádají v práci náborových orgánů i reálné údaje o uspořádání práce a odpočinku

na vojenských školách, o množství volného času a možnostech jeho využívání.

Trvalejší pozitivní vztah ke škole a vojenskému povolání je možné úspěšně rozvíjet na dalších frekventovaných motivech volby povolání, jako je zájem o práci s moderní bojovou technikou, zájem o práci s mladými lidmi, dále už uváděná touha po vyšším odborném vzdělání a po pozitivní citový vztah k armádě. Jde o to, aby jak vyučovací, tak mimovyučovací proces naplňoval, prohluboval a rozvíjel uvedené zájmy a nepostrádal pozitivní

emocionální prvky. Jejich význam je v souvislosti s formováním vztahu k profesi příliš často podceňován. Mimořádně závažným úkolem výchovného systému na školách i v praxi je formování ideové politické motivace k vojenskému povolání, vyplývající z hlubokého pochopení významu socialistické armády, jejich funkcí a úloh jejího profesionálního jádra. Aktuálnost této úlohy je mimo jiné dána tím, že podle výsledků výzkumu se z ideově politických důvodů mladí lidé pro vojenské povolání rozhodují jen ojediněle.

Formování vztahu k povolání na vojenských vysokých školách

Poznání motivů volby vojenského povolání je pro upevňování vztahu k profesi důležitou, ne však nejpodstatnější podmínkou. Motivy se rozvíjejí nebo neují v konkrétních životních podmínkách, jež o identifikaci s vojenským povoláním rozhodují.

Rozbor vstupní motivace, výsledky výzkumu i dosavadní praxe potvrzují, že mnozí mladí lidé vstupují na vojenskou vysokou školu s nevyhraněným, nepevným, mnohdy rozporuplným, ambivalentním vztahem k budoucí profesi i škole. Vztah posluchačů ke škole a k vojenskému povolání je do jisté míry produktem adaptačního procesu, v němž se aktivně vyrovnávají s požadavky a životními podmínkami na škole. Vstup člověka na vojenskou vysokou školu představuje vážný zásah do jeho dosavadního způsobu života, návyků způsobů jednání a systému mezilidských vztahů, a to zejména u posluchačů bez předchozí vojenské praxe. Dochází k podstatné změně režimu jejich života, práce a studia, provázené narušením dosavadních sociálních svazků a postupným začleňováním do soustavy nových vztahů na škole, na internátě i v širším sociálním prostředí. Posluchači poznávají život na škole, porovnávají své představy o vojenské službě se skutečností a získávají o ní reálnější obraz. To vše vyvolává změny v jejich vztahu ke škole a k budoucímu povolání. Potíže adaptačního rázu a první poznání ne vždy příjemných stránek vojenské reality vedou řadu posluchačů k přehodnocování správnosti své volby a odchodu ze školy během 1. ročníku, dříve než se stanou vojáky z povolání. Odcházejí převážně pro nezáměr o studium a službu vojáka z povolání. V dalších ročnících pak dochází k výraznému poklesu studijního úbytku. Adaptaci vojenského vysokoškoláka v souvislosti s formováním jeho vztahu k profesi není v teorii a výchovné praxi věnována dostatečná pozornost, ač má význam skutečně mimořádný.

Vztah posluchačů ke službě v armádě se nemění pouze po jejich příchodu do prostředí vojenské školy. Pod vlivem rozmanitých formativních činitelů se neustále vyvíjí, v závislosti na prohlubujícím se poznání a míře ztotožňování se základními požadavky, hodnotami a normami vojenské profese.

Hlavním činitelem formování osobnosti posluchače na škole je nepochybně cílevědomá, systematická výchova a sebevýchova. Ústřední postavení v těchto procesech má vzdělávání a sebezvzdělávání. Výsledky nedávno realizovaného výzkumu na vojenských vysokých školách potvrzují, že i při utváření vztahu k povolání sehrává hlavní úlohu výchovně vzdělávací proces. Podle mínění samotných posluchačů z 19 sledovaných činitelů sociálního prostředí nejvýrazněji ovlivňuje formování jejich vztahu k profesi výuka vojenskoodborných předmětů a předmětů marxismu-leninismu.

Vedle osvojování kvanta teoretických poznatků dochází k rozvoji nového, dialektického způsobu myšlení. Posluchači se postupně učí chápat realitu v jejích různorodých souvislostech, geneticky, jako projev boje protikladů. Nová kvalita myšlení je předpokladem tvorby uceleného, harmonického systému poznatků, v němž jsou skloubeny jednotlivé představy, ideje, názory na život, na společnost, na svět, na život v armádě a práci důstojníka.

Studium marxisticko-leninské teorie a vojenskoodborných předmětů vede k utváření stále přesnějšího a pravdivějšího odrazu reality ve vědomí posluchačů. V konfrontaci s praxí si začínají daleko hlouběji uvědomovat společenské souvislosti vojenského povolání, vyhraňují se jejich názory a postoje k různým stránkám vojenského způsobu života a činnosti. Zároveň dochází k významným změnám v hierarchii hodnot, jež posluchači uznávají a o jejichž uchování či dosažení usilují.

Rozumové dozrávání se příznivě odráží

v reálnějším posuzování sebe i druhých lidí. Posluchači se v důsledku nabývání zkušeností hlouběji zamýšlejí nad svými schopnostmi, potřebami a zájmy, porovnávají je s požadavky studia a nároky budoucího vojenského povolání.

Hlubší poznání života na vojenské škole a studium vojenskoodborných a společenskovedních předmětů vede k reálnějšímu nazírání na budoucí profesi, k poznání a hodnocení jejích kladných i záporných stránek. Vyhraňují se vztahy posluchačů k jednotlivým stránkám vojenského života a činnosti. Počáteční globální vztah k povolání se konkretizuje a diferencuje, pochopitelně ne vždy jen žádoucím směrem.

Skutečnost, že část absolventů odchází z vojenských škol s nepříliš kladným, lhostejným, či dokonce odmítavým vztahem k profesi nás nutí k zamyšlení nad efektivností výchovy k povolání. Bylo by snadné hledat chyby jen ve výuce či v málo propracovaném systému výchovy k povolání na vojenských vysokých školách. Vztah posluchačů k profesi je výslednicí cílevědomého, záměrného působení a neorganizované, živelné, často i protichůdné působících vlivů bližšího i širšího sociálního prostředí. Je tudíž podmíněn celou řadou okolností, jež v podstatě nemůže ovlivnit.

Tím není řečeno, že v samotném výchovně vzdělávacím procesu není co zlepšovat. Náš výzkum ukázal, že výuka je skutečně hlavním činitelem, který ovlivňuje pozitivně vztah k profesi a zároveň odhalil i řadu rezerv. Málo efektivní je mj. formování vojenské složky marxisticko-leninského světového názoru posluchačů. Např. jen polovina zkoumaných posluchačů IV. ročníku vyjádřila názor, že spravedlivý, resp. nespravedlivý charakter války vyplývá z politických a hospodářských cílů bojujících stran. Vcelku vysoce pozitivní ideově politické názory zkoumaných osob nemohou zastřít skutečnost, že jistá (i když malá) část posluchačů má tendenci neutrálně hodnotit agresivitu imperialistických armád, výhodnost politiky neutrality pro ČSSR a perspektivnost vojenského povolání. Přitom uvedené názory významně ovlivňují vztah posluchačů k vojenskému povolání.

Ve výuce vojenskoodborných předmětů jsou málo, často jen formálně propracovány výchovné cíle. Hlubšího zamyšlení si vyžadují možnosti jednotlivých předmětů při cílevědomém upevňování přesvědčení posluchačů o společenském významu vojenské služby a povolání, při rozvíjení uvědomělého vztahu k práci, studiu a budoucí profesi.

Důležité místo ve formování vztahu posluchačů k profesi mají učitelé, stranicke a svazácké organizace a političtí pracovníci na škole. Je k jejich cti, že i podle mínění samotných posluchačů působí převážně pozitivně, v souladu s celkovým výchovným snažením na škole. Dobré výsledky jsou podminěny cílevědomou stranickepolitickou prací, aktivní činností posluchačů v ZO KSČ, ZO SSM, v oblasti kultury i sportu. Analýza meziosobních vztahů na školách nás vede k závěru, že posluchači nemají mnoho problémů ve vztazích s učiteli a spolužáky. Citlivým problémem jsou nepříliš dobré vztahy k velitelům školních jednotek. Posluchači jim vytýkají především malou pedagogicko-psychologickou kvalifikaci, jež se odráží v nevhodných způsobech jednání s nimi. Přitom se ukazuje, že postoje posluchačů k velitelům, jež jsou odrazem způsobu jednání s nimi, jsou výraznějšími faktory identifikace se školou a povoláním, než postoje ke kolektivu spolužáků a učitelům. Kvality vychovatelů na vojenských školách, jejich přístup k vychovávaným, silně ovlivňují utváření vztahu posluchačů k nadřazeným, škole i povolání. Nejde o benevolentní přístupy. Naopak, posluchači vysoce oceňují náročnost i přísnost, pokud za nimi stojí spravedlnost, porozumění, takt a kvalifikovaná pomoc.

Již jsme upozornili na rozporné vlivy sociálního prostředí. Někdy i dobře míněná „výchovná“ opatření mohou vyvolávat opačný efekt.

Nezbytným znakem vojenského způsobu života a činnosti je přísně organizovaný vojenský režim. Vyrovnávání se s požadavky režimu, hluboké pochopení jejich účelnosti a významu je důležitým faktorem utváření vztahu k povolání a vojenské škole. Uspodňuje absolventům školy i pracovní sociální adaptaci v podmínkách útvaru. Přitom dosavadní organizace režimu života a studia neovlivňuje podle mínění většiny posluchačů vztah k povolání pozitivně. Výhrady směřují především k neracionální organizaci samostatného studia, systému dozorů, vydávání zbytečně podrobných úkolů, jež brzdi rozvoj samostatnosti a iniciativy posluchačů. Málo příznivé jsou hodnoceny i organizační časové a materiální podmínky pro zájmovou činnost, seberealizaci a všestranný rozvoj osobnosti posluchače. Osobní rozhodování o obsahu, formě a době činnosti na škole je mimořádně omezeno. Tím se ze všech činností stává povinnost, bez výraznějších kompenzačních možností v mimostudijní době. Domníváme se, že přechod posluchačů do vyššího ročníku

by se měl odrazit nejen ve vyšších nárocích na posluchače, ale i v tom, že jim budou dána větší práva, samostatnost a volnost rozhodování, zvláště v samostatném studiu.

V přípravě posluchačů mají významné místo stáže, jejichž posláním je transformování osvojené teorie v praktické dovednosti a návyky výkonu funkcí a vytvoření představ o podmínkách života a služby u útvaru. Škola pochopitelně nemůže dát úplnou představu o skutečné povaze vojenského povolání. Pokud ponecháme vznik těchto představ živelnému porovnávání teorie s praxí života vojsk, pak ve skutečnosti napomáháme negativním tendencím ve vztahu k profesi. Vojenské povolání sebou přináší některé stinné stránky, jež posluchači citlivě zaznamenávají (dlouhá pracovní doba, omezené možnosti věnovat se rodině a zájmům).

Víceméně nepříznivě hodnotí i úroveň práce nadřazených a podmínky pro plnění plánovaných úkolů. V zájmu formování pozitivního vztahu posluchače k profesi je tedy nutné pečlivě vybírat útvary, u nichž se posluchači budou na praxi a její průběh pozorně připravovat.

Mezi významné podmínky utváření vztahu posluchačů k povolání patří faktory společenského pozadí, z nichž do popředí vystupují vlivy veřejného mínění o armádě a prestiž vojenského povolání. Ve vztahu veřejnosti k armádě se směřují jak názory armádě příznivé, tak názory nepřívětivé. Jak ukazují poslední výzkumy, právě ty druhé jsou intenzivnější, psychologicky účinnější a posluchači jim ve větší či menší míře podléhají. Postoje veřejnost nezůstává bez vlivu na postoje, hodnoty a intenzitu vztahu k budoucí profesi.

Ukazuje se, že formování vztahu posluchačů VVŠ k vojenskému povolání není dosud záležitostí jednotného, koordinovaného úsilí všech složek a činitelů školy. Přitom ani sebelépe propracovaný systém výchovy posluchačů k povolání ještě nezaručí, že posluchači budou odcházet do praxe s jednoznačně pozitivním vztahem k profesi. Rozporně, mnohdy i negativně totiž ovlivňuje formování osobnosti posluchače řada živelných činitelů širokého sociálního prostředí, jež škola těžko může ovlivnit.

Ve výchovně vzdělávacím procesu je nutné spojit přípravu politicky vyspělého odborníka širšího profilu, jenž hluboce chápe poslání socialistické armády a společenské souvislosti vojenského povolání, s přípravou na praktický výkon základních funkcí u vojsk, práci s lidmi, plánování, řízení a hodnocení bojové a politické přípravy.

Obsah ideové výchovy hlouběji zaměřit na formování vojenské stránky světového názoru a hodnotové orientace posluchačů:

- Ve výuce předmětů marxismu-leninismu jde z tohoto hlediska především o hluboké osvojení marxisticko-leninského učení o válce a armádě, o obranu socialistické vlasti a internacionálním charakteru obrany socialismu, leninských principů výstavby ČSLA.

- Rozvíjet a upevňovat ideové politickou motivaci k vojenskému povolání na základě hlubokého pochopení místa a úlohy socialistické armády a jejího profesionálního jádra, upevňováním důvěry v politiku KSČ a odhalováním agresivní podstaty imperialismu. Ve výuce vojenskood-

borných předmětů propracovat a důsledně realizovat výchovné cíle.

- Podstatně zlepšit výchovnou práci velitelů — vojenských vychovatelů, citlivě přistupovat k řešení osobních problémů posluchačů. Zlepšit připravenost velitelско-педагогического sboru na výkon funkcí soustavným zvyšováním jejich pedagogicko-psychologického a vojenskoodborného vzdělání.

- Zracionalizovat organizaci samostatného studia, prověřit efektivnost a účinnost systému dozorů a zbytečně podrobného úkolování. Ve vyšších ročnících spojit vyšší nároky na posluchače s poskytováním větších práv, samostatnosti a určité volnosti, zvláště v samostatném studiu.

- Posoudit dosavadní systém stáží, přesně stanovit cíle a úkoly stáže, zabezpečit kvalifikovanou přípravu stáží a vedení posluchačů. V zájmu postupného vytváření reálných představ o práci vojáka z povolání a praktických dovedností zavést kratší stáže už v nižších ročnících.

- Zlepšovat časové, materiální a organizační podmínky pro zájmovou činnost, seberealizaci a všestranný rozvoj osobnosti posluchače ve volném čase. Vytvořit lepší podmínky především pro uspokojování zájmů veřejně politických, technických, kulturních a sportovních.

- Při náboru na vojenských školách podstatně zlepšit informovanost uchazečů o životě a průběhu služby vojáků z povolání, zejména o perspektivách po absolvování školy a nárocích, jež vojenské povolání přináší. Do náboru zapojovat kvalifikované pracovníky z praxe u vojsk.